

Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.
Короленка

Наукова робота для участі у конкурсі
«Від студентського самоврядування – до
самоврядування громад»

***МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ:
ІСТОРИЧНІ ТРАДИЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ***

Виконали: Удовіченко Наталія Володимирівна,
студентка IV курсу
історичного факультету
Страшко Анна Олександрівна
студентка IV курсу
історичного факультету

Науковий керівник: Потапов Олексій Миколайович,
старший викладач
кафедри правознавства

Полтава – 2015

Зміст

Вступ	3
Розділ I. Історичні традиції розвитку місцевого самоврядування в Україні	7
Розділ II. Сучасна система органів місцевого самоврядування	21
Розділ III. Перспективи розвитку місцевого самоврядування	29
Висновки	39
Список використаної літератури	42

Вступ

Актуальність. На сучасному етапі розбудови України як демократичної, соціальної та правової держави з урахуванням глобальних змін, які відбулися останнім часом, розвиток місцевого самоврядування є одним з пріоритетних напрямів державної політики. Феномен Євромайдану окреслив європейський вибір населення України, що актуалізувало проблему реалізації ратифікованих угод з країнами ЄС, у тому числі положень Європейської хартії місцевого самоврядування, а також

забезпечення якісного розвитку регіонів країни як важливих складових частин економічної системи України.

Розуміючи важливість цієї проблеми, на сучасному етапі розвитку всіх гілок влади постає питання про необхідність вдосконалення теорії та практики сучасного державотворення, зумовленого трансформаціями в політичній системі суспільства, проведенням адміністративно-територіальних, регіональних реформ, упровадженням конструктивного соціального партнерства між центром і територіями. У період проголошення реформ в Україні, спрямованих на розбудову державності в цілому, що мають на меті побудову сучасної європейської держави, здійснення низки заходів задля децентралізації влади. Пошуків оптимальної моделі організації влади на місцях вимагає аналізу власного історичного досвіду та досвіду європейських країн, що робить дослідження проблеми даної теми особливо актуальним.

Дослідження еволюції цього явища на теренах нашої країни має не лише наукове теоретико-історичне, а й прикладне юридичне значення, оскільки для якісного та ефективного запровадження реформ недостатнім є лише використання аналогії з нині діючими передовими моделями місцевого самоврядування, якщо при цьому не буде враховано національну ментальність, традиції та власне історичний досвід України.

Дослідження вітчизняного місцевого самоврядування ведуться в різних напрямках. Зокрема, становлення та розвиток місцевого самоврядування вивчають І.Козирєв¹, С.Серьогін² та ін. Правові аспекти розглядаються М.Баймуратовим³, О.Батановим⁴, М.Корнієнком⁵, М.Пухтинським⁶, а

¹ Козирєв П. Місцеве самоврядування - найбільший здобуток незалежності України [Текст] / П. Козирєв // Віче. – 2011. – № 23. – С. 11.

² Серьогін С.М. Теоретичні засади та основні напрями реформування місцевого самоврядування й децентралізації влади в Україні / С.М. Серьогін, Н.Т. Гончарук // Аспекти публічного управління. - 2015. - №4. - С. 111-120

³ Баймуратов М. Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні [Текст] / М. Баймуратов // Віче. – 2015. – № 12. – С. 14–17.

регіональні аспекти досліджують О. Власюк,¹ І. Кресіна,² Ф. Сербан³ та ін. Сучасний процес реформування відображається у працях А. Селіванова⁴, М. Сидорчука⁵ П. Покатаєва⁶, Т. Андрієвського.⁷

Об'єктом дослідження є інститут місцевого самоврядування в Україні.

Предметом дослідження є система органів місцевого самоврядування.

⁴Батанов О. Розвиток конституційного законодавства про статус територіальних громад в Україні: доктринальні та прикладні аспекти [Текст] / О. Батанов // Віче. – 2015. – № 12. – С. 18–22.

⁵Корнієнко М. Місцеве самоврядування: системний аналіз [Текст] / М. Корнієнко // Право України. – 2013. – № 3-4. – С. 348–355

⁶Пухтинський М. Реформа місцевого самоврядування - це концепція плюс політична воля [Текст] / М. Пухтинський // Віче. – 2008. – №13-14. – С.36–37.

¹Власюк, О.С. Шляхом децентралізації: виклики, ризики та пріоритети реформування регіонального розвитку в Україні / О.С. Власюк // Регіональна економіка. - 2015. - №1. - С. 5-18

²Кресіна, І. Перспективи децентралізації влади у контексті регіональної політики України. Чи йдемо в Європу? І. Кресіна, О. Стойко // Публічне право. - 2015. - №2. - С. 12-17

³Сербан, Ф.І. Федералізація чи децентралізація. Виклики часу / Ф.І. Сербан // Юридична наука. – 2015. - №1. - С. 7-14

⁴Селіванов, А. Децентралізація державного управління має за мету інтереси народу / А. Селіванов // Голос України. – 2014. – 17 черв.- С.6

⁵Сидорчук, М. Децентралізація влади: чого очікувати вищій освіті? / М. Сидорчук // Освіта. – 2014.- №24/25. - С. 6-7

⁶Покатаєв П.С. Організаційно-економічні аспекти сучасного стану місцевого самоврядування в Україні / П.С. Покатаєв, Ю.П. Козаченко // Інвестиції: практика і досвід. – 2014.- №11. – С. 116-120

⁷Андрієвський, Т. Децентралізація – запорука процвітання / Т. Андрієвський // Вісник міністерства доходів і зборів України. – 2014. - №36. - С. 46-47

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі інституту місцевого самоврядування в Україні на різних історичних етапах розвитку нашої держави. Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

- виявити історичні традиції становлення та розвитку місцевого самоврядування;
- проаналізувати сучасну систему органів місцевого самоврядування;
- окреслити перспективи розвитку міського самоврядування.

При написанні роботи використано ряд методів. Серед них, в першу чергу, слід виділити діалектичний, який передбачає неприпустимість одностороннього підходу до явищ, врахування їх суперечливості.

Також у роботі використовувався системний метод (метод системно-структурного аналізу), зокрема, при розгляді органів місцевого самоврядування як особливі соціальних систем, що взаємодіють одна з одною та з іншими елементами політичної системи. З системним методом тісно пов'язаний функціональний метод, який використовується для виділення у системі місцевого самоврядування складових структурних частин з точки зору їх соціального призначення, ролі, функцій, зв'язків між ними.

Виходячи із завдань роботи авторський колектив широко застосовував історичний метод. Останній дозволяє розглядати органи місцевого самоврядування в процесі їх розвитку, простежувати тенденції та характерні особливості органів місцевого самоврядування на різних етапах, враховуючи фактори наступництва і змін.

Особливої актуальності в сучасних умовах реформування державно-політичної і правової практики набуває порівняльний (компаративний) метод, який полягає у виявленні й дослідженні спільних і відмінних рис в організації органів місцевого самоврядування різних країн. Застосування методу дозволяє виявити переваги та недоліки з питань організації системи органів місцевого самоврядування. При цьому автори роботи намагалися критично оцінюючи зарубіжний досвід, враховуючи

особливості національної правової системи, вітчизняну історію самоврядних інституцій, специфіку національного менталітету, соціально-економічні і політичні умови України тощо.

Не менш значущим в цьому контексті є метод моделювання, який полягає в уявному створенні моделей організації роботи органів місцевого самоврядування, пошуку оптимальних варіантів розвитку місцевого самоврядування в Україні.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному дослідженні розвитку системи місцевого самоврядування в Україні на різних історичних етапах.

Структура роботи включає вступ, 3 розділи, висновки та список використаної літератури.

Розділ І. Історичні традиції розвитку місцевого самоврядування

Місцеве самоврядування України в її сучасних територіальних вимірах пройшло надто складний та досить суперечливий історичний шлях. Започатковане ще в період Київської Русі, українське місцеве самоврядування протягом століть постійно зазнавало впливу східної й західної політичних культур, зумовленого особливим геополітичним положенням нашої країни. Розмаїття підходів дослідників, передусім, до аналізу історичних реалій, які існували у різні епохи в різних регіонах країни, і, які зумовлювали його зародження, становлення та виникнення особливостей функціонування й розвитку місцевого самоврядування в українській державі, поки що не дали змоги скласти про нього чіткої, цілісної і об'єктивної картини.¹

Певні ускладнення у цій роботі спричинені також ще досить міцним стереотипом, за яким не всіма науковцями сприймається спадковість української державності з усіма її інститутами з часів Київської Русі та впродовж усіх наступних століть. Проте, такі «меншовартісні» і спотворені уявлення про історичну тяглість української державності надто легко розбиваються так званою теорією трьох елементів (або соціологічне поняття держави), автором якої є німецький державознавець Георг Еллінек (1851-1911).² Згідно з цією теорією органічними складовими будь-якої держави є: територія держави, народ держави та влада держави. Київській Русі, як відомо, всі три елементи були притаманні сповна. Вони також були на явні більшою, аніж меншою мірою, в Галицько-Волинському князівстві, у Козацькій державі другої половини XVII ст., в Українській Народній Республіці, у Західноукраїнській Народній Республіці та в Українській Радянській Соціалістичній Республіці. Таким чином, шість попередніх українських держав, які з різним ступенем розвинутої існували в різні епохи в

¹ Байрак С. О. Місцеве самоврядування як інститут демократичної держави [Текст] / С. О. Байрак // Науковий вісник Волинського національного університету імені Л.Українки. Серія : Міжнародні відносини. – 2010. – № 26. – С. 83.

² Ворона П. В. Теоретико-методологічні засади організації місцевого самоврядування в Україні [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.04 "Місцеве самоврядування" / Петро Васильович Ворона ; Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. – К., 2013. – С.14.

межах території сучасної України та знищувалися за войовниками (крім УРСР), абсолют но об'єктивно й беззаперечно варто вважати історичними етапами розвитку однієї єдиної держави України.¹

На сьогодні виділяючи питання розвитку місцевого самоврядування на теренах України дослідники, як правило, виділяють історичну і конституційну модель самоврядування в Україні. Автор першої моделі періодизації І. Грицак виокремлює 4 основні періоди. Історична модель періодизації місцевого самоврядування в Україні (за Грицяком):

1. зародження, становлення й розвиток вітчизняних форм місцевого самоврядування, в основі яких були рід та суверенна громада, своїми хронологічними рамками сягав часу зародження й утворення держави східнослов'янських племен на українських землях і аж до середини XIV ст.;
2. європеїзація; який характеризувався поєднанням місцевих форм самоврядування з елементами західноєвропейської організації самоврядування (зокрема, німецького міста Магдебург), починався з середини XIV ст. і закінчувався у першій половині XIX ст.
3. русифікація вітчизняного місцевого самоврядування на території сучасної України, більша частина якої, і зокрема центральними, східними, а згодом і південними регіонами, входила до царської Росії. Хоча процес русифікації в місцевому самоврядуванні України почався десь наприкінці XVII ст., однак свого апогею він досяг у XIX ст. та на початку XX ст.;
4. спроба українізації місцевого самоврядування, початком якого слід вважати 20-ті рр. XX ст., а також який триває досі.²

Один із прихильників даної періодизації І. Литвиненко вважає доцільним виділення окремо п'ятого етапу - сучасне реформування місцевого самоврядування, який характеризується суперечливими процесами вибору оптимальної моделі організації місцевого самоврядування в

¹ Руснак Б.А. Місцеве самоврядування в Україні: теорія і практика / Б.А. Руснак // Посібник для депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів]. – Одеса, 2011. – С.309.

² Грицак Ігор Андрійович. Правові та організаційні проблеми реалізації повноважень органів місцевого самоврядування : Автореферат. — К., 1993.

Україні, виходячи з основних міжнародних муніципальних стандартів та самобутніх особливостей розвитку української громади.³ Друга, конституційна модель відображає погляди В.Тужика і передбачає виділення 6-ти етапів.

1) виникнення територіального громадського самоврядування на основі звичаєвого права в Київській Русі;

2) надання містам Магдебурзького права, спочатку Галицько-Волинській державі у XIII ст. (м. Сянок — 1339 р., м. Львів — 1356 р.), а пізніше уже литовськими та польськими королями (м. Київ — 1494 р., м. Чернігів — 1623 р.);

3) створення міських дум за часів царської Росії у 1785 р. на Лівобережній та Слобідській Україні та створення земств 1864 р.;

4) існування Рад за часів СРСР, що поєднували функції місцевих органів державної влади та функції органів місцевого самоврядування. Самостійність та матеріально-фінансова база таких органів була відсутня, тому Ради та їх виконкоми залишалися елементами централізованого апарату управління, а тому не могли виконувати функції місцевого самоврядування;

5) відродження місцевого самоврядування в Україні з березня 1990 р. з обранням депутатів Верховної Ради УРСР та місцевих Рад народних депутатів. З цього часу можна говорити про новий етап у діяльності Рад. 7 грудня 1990 р. прийнятий Закон «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування» визнав місцеве самоврядування на законодавчому рівні. Це була спроба перетворити місцеві ради, що на той час входили до єдиної системи органів державної влади, на органи місцевого самоврядування. Розпочався процес переходу

ЗЛитвиненко І. Історичні традиції становлення і розвитку місцевого самоврядування в Україні / І. Л. Литвиненко // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. - 2002. - № 1. - С. 43-49. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Unzap_2002_1_10.pdf

до демократичної системи управління, базуючись на децентралізації управління на основі визнання місцевого самоврядування;

б) про сучасний етап розвитку місцевого самоврядування в Україні можна говорити з прийняттям Конституції України 1996 р., коли місцеве самоврядування набуло конституційного статусу, стало однією з засад конституційного ладу України. 21 травня 1997, р. був прийнятий новий Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». ¹

Отже, проблема виділення основних етапів розвитку місцевого самоврядування в Україні піднімалась різними авторами. В цілому, можна погодитись з періодизацією розвитку місцевого самоврядування, що запропонована І. Грицяком. Саме беручи її за основу спробуємо більш детально історію створення розвитку місцевого самоврядування. Отже, зародження, становлення й розвиток вітчизняних форм місцевого самоврядування починалося в додержавну добу східнослов'янських племен. Насамперед ці процеси поширилися на полян, в їх сім'ях, які були кровно споріднені й називалися родом. З часом замість кровного споріднення все більшого значення набувало сусідство, тобто близькість не походження, а мешкання.² Таким чином, утворювалися невеликі поселення на зразок хуторів, що займали всю околицю, тобто певну територію, яку можна в сучасному уявленні порівняти з районом, регіоном. Одночасно з метою спільної оборони від зовнішніх ворогів обгороджувалося та обводилося ровами й валами певне місце, яке звалось городом, тобто містом. У таких місцях спільного проживання започатковувалися й розвивалися певні традиції, звичаї, що з часом унормовувалися і ставали правилами поведінки людей. Через сусідське спілкування між хуторами, містами та регіонами правила поведінки, поширюючись територіально, набирали уніфікованих форм (зараз ми це називаємо звичаєвим правом).

¹Тужик В. Місцеве самоврядування в Україні: теоретико-правові аспекти/В.Тужик//Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. - №5. – С.66-71.

²Хуснутдінов О. Місцевесамоврядування :історія та сучасність [Текст] / О. Хуснутдінов // Зовнішнісправи. – 2010. – № 3-4., с.14

Публічне обговорення й прийняття рішень місцевого значення відбувалося в рамках спільної ради, до якої входили старші представники від усіх сімей чи родів. Така рада мала назву «віче» й на основі звичаєвого права як форма самоврядування передавалася в Україні від покоління до покоління ще багато століть.

Запровадження елементів першої української державності київськими князями привела до утворення відносно міцної централізованої форми правління, зокрема через збір данини, при якій віче на загальнодержавному рівні посіло другорядне місце. Однак на місцевому (регіональному) рівні віче в цей час відіграє надзвичайно важливу роль як орган місцевого самоврядування та як форма безпосередньої демократії (в сучасному розумінні — збори громадян). Причиною цього, на думку М. Корнієнка, є той факт, що у віддалених містах і землях київські князі не могли настільки постійно й ефективно здійснювати військову, адміністративну й судову функції своєї влади, як вони це робили в самому Києві та на його найближчих околицях. Тому ці функції, як правило, розподілялися між віче та намісниками й посадниками князя, яких він призначав для виконання своєї волі відповідно на периферійних землях та у віддалених містах.¹

У XIII ст. політичний та культурний центр в українсько-руській державі змістився у. з Києва на західноукраїнські землі, до Галичини, де була збудована друга велика українська держава — Галицько-Волинське князівство. Найбільші міста того часу, зокрема такі, як Галич, Львів, Луцьк, Володимир, Берестя, Холм та ін. стали основними центрами торгівлі й ремісництва, куди переселялися німці, поляки, угорці, греки, болгари, італійці, вірмени, євреї, балканські народи. Представники цих народів принесли з собою традиції господарювання, врядування, освіти й культури тощо. Поєднання місцевих форм самоврядування з елементами західноєвропейської організації самоврядування і започаткувало період європеїзації.²

У Галицько-Волинському князівстві виникли цілі колонії чужоземців, яким було дозволено після спустошливих татарських набігів на українські

1 Корнієнко М. Місцеве самоврядування: системний аналіз [Текст] / М. Корнієнко // Право України. – 2013. – № 3-4. – С. 349.

2 Баймуратов М. Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні [Текст] / М. Баймуратов // Віче. – 2015. – № 12. – С. 16.

міста і села жити й порядкувати за власними традиціями й звичаями, щоб якнайшвидше відбудувати руїни та цивілізувати життя корінного населення. Оскільки серед переселенців на українських землях було найбільше німців і поляків, то місцеве самоврядування базувалося в основному на німецькому праві, яке широко застосовувалося в управлінні містами у Німеччині, Польщі, інших країнах середньої Європи. Так створювалися підвалини для поширення й укорінення в прийдешніх століттях у більшості українських міст принципів самоврядування, що застосовувалися в німецькому місті Магдебурзі (звідси — магдебурзьке право), а пізніше також окремих моделей місцевого самоврядування інших міст та сусідніх з Україною держав.¹

Суть магдебурзького права, за Н. Камінською, полягала у тому, що міське населення звільнялось від юрисдикції урядової адміністрації (феодалів, воєвод, намісників та ін.) й місту надавалась можливість самоврядування на корпоративній основі. До складу громади входили міщани, тобто жителі міста, але лише ті, які мешкали поза межами земельної території, що належала єпископу чи княжому замкові. Проте ієрархія станових, групових й індивідуальних соціально-правових статусів визначає усе правове життя суспільства, “міру честі” кожної соціальної групи й окремої особи.²

На думку, В.Носова саме прагматизм та універсальність магдебурзького права, з одного боку, та духовна спорідненість українців з європейською культурою, з другого боку, об’єктивно зумовили його швидке поширення в Україні та укорінення в усіх сферах суспільного життя.³ Таке потужне проникнення магдебурзького права, передусім, у сферу управління місцевими справами відбувалося паралельно зі збереженням і розвитком старого українського звичаєвого права та його практики на більшості

1 Ворона П. Місцеве самоврядування України в контексті розвитку представницької влади [Текст] : монографія / Петро Ворона ; Вищий навч. закл. Укоопспілки "Полтав. ун-т економіки і торгівлі". – Полтава : ПУЕТ, 2012. – С.111.

2 Камінська Н.В., Бойко Г.В. Еволюція місцевого та регіонального самоврядування в умовах розвитку європейської демократії // Архіви України. – 2014. – №4-5(292-203). – С.77

3 Носова В. М. Проблема становлення і розвитку муніципального процесу в Україні [Текст] / В. М. Носова // Держава і право : збірник наукових праць / Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України. – К., 2010. – Вип. 48 : Юридичні і політичні науки. – С. 210.

території, яка належала тоді Великому Князівству Литовському. Однак польські та німецькі впливи настільки зростали в українських землях, що вже в середині XV ст. вони стають домінуючими навіть там, де панувала Литва. Про це красномовно свідчать факти надання українським містам титулу магдебурзького права в повному, а в окремих випадках — в обмеженому обсягах.

Лише за період з 1572 по 1647 рр. українським містам і містечкам було видано більше 50 магдебурзьких грамот. Однак після такого сплеску європеїзації місцевого самоврядування в Україні, а особливо після Переяславської ради в 1654 р, почали поширюватися процеси азійські за суттю, тобто русифікаторські за формою і змістом.¹

Загалом, якщо бути неупередженим і виходити з суто історичних реалій, то поширення магдебурзького права в українських містах і селах цілком можна розцінювати як таке, що мало позитивні наслідки. Навіть культурна й політична дискримінації корінного населення певною мірою виступили впливовими чинниками в процесі єднання міщанства, яке втратило владу у власному місті, з такою зароджуваною провідною соціальною верствою українців, як козаччина. Селянство, українська шляхта та духовенство також всіляко підтримували козаків у спротиві католицизму. Відбувалися надзвичайно важливі для українського народу процеси взаємовідносин між західними та східними регіонами, які в подальшому, тобто в середині XVII ст., визначали соціально-економічний та політичний характер всенародного руху, очолюваного козаками.² Цей національно-визвольний рух привів до утворення на споконвічній території етнічних українців третьої за своєю національною суттю української держави — козацької.

В епоху цієї держави місцеве само врядування зазнало суттєвих змін. Так, у містах з магдебурзьким правом самоврядування було збережене, і це давало їм незалежність від козацької адміністрації. Також продовжували отримувати статус магдебурзького права в цей час, хоча й не так часто, інші українські міста Полтава, Остер, Козелець, у яких запроваджувалися

¹Хуснутдінов О. Місцеве самоврядування : історія та сучасність [Текст] / О. Хуснутдінов // Зовнішні справи. – 2010. – № 3-4. – С. 12–15. – № 5-6. - С. 32.

²Матвієнко А. С. Правове регулювання реформування територіальної влади в Україні на сучасному етапі [Текст] / А. С. Матвієнко // Держава і право : зб. наук. праць / Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. – К., 2014. – Вип. 65 : Юридичні і політичні науки. – С. 316.

відповідні органи міського самоврядування. Варто зауважити, що міщанство цього періоду не було численним, його основна маса зосереджувалася в малих містах, а його заняття було схоже на повсякденні клопоти звичайних селян-хліборобів. З цієї причини міські жителі Лівобережної України не спромоглися вибороти собі в часи козаччини достатньо впливового суспільного становища, що призводило до постійних зазіхань з боку козацької адміністрації на їхні права.¹ Проте у козацькій державі міста з магдебурзьким правом вже не зазнавали культурних та конфесійних утисків, міське життя вільно розвивалося на основі своїх традицій, але в рамках магдебурзького устрою. За прикладом такого міського самоврядування організовувалися й всі інші міста Лівобережжя, справами яких займалася управа. До її складу входила також ратуша, яка, з одного боку, очолювалася городовим або козацьким отаманом, а з другого боку — підпорядковувалася вищестоящій козацькій адміністрації.

У цілому поширення магдебурзького права в українських містах і селах можна оцінювати позитивно. Відбувалося єднання міщанства, налагодження відносин між західними і східними українськими регіонами, які в сер. XVII ст. визначали соціально-економічний та політичний характер національно-визвольного руху, очолюваного козаками.²

Козацьке самоврядування в Січі складалося протягом тривалого часу і мало чисельні демократичні елементи: виборність січової ради, обрання уряду – кошової, паланкової і курінної старшини, курінного отамана і в цілому на засадах самоуправління розв'язувало найважливіші господарські, військові, судові справи. Деякі науковці, як відзначає І.Литвиненко, стверджують, що саме «з козацькою державою слід пов'язувати початок становлення українського муніципалізму».³

1Хуснутдінов О. Місцеве самоврядування : історія та сучасність [Текст] / О. Хуснутдінов // Зовнішні справи. – 2010. – № 3-4. – С. 12–15. – № 5-6. - С. 33.

2Камінська Н.В., Бойко Г.В. Еволюція місцевого та регіонального самоврядування в умовах розвитку європейської демократії // Архіви України. – 2014. – №4-5(292-203). – С.79

3Литвиненко І. Історичні традиції становлення і розвитку місцевого самоврядування в Україні / І. Л. Литвиненко // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. - 2002. - № 1. - С. 43. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Unzap_2002_1_10.pdf

Наприкінці XVIII ст. почався черговий переділ території України між Російською та Австрійською імперіями, який тривав кілька десятиліть. Він закінчився тим, що у 1830-х рр. приблизно 80% українців потрапили під колоніальний гніт російських царів, майже 20% — австрійських імператорів.¹

Уніфікація суспільного життя українського народу Росією досягла в цей час кульмінації. Повністю було скасовано чинність магдебурзького права в містах, про що навіть був виданий царський указ від 1835 р. Також знищувалася традиційна єдність та суверенність української громади, що базувалася на звичаєвому праві, відображеному в Литовському статуті, який за кілька століть став складовою частиною українського національного права. Цей Статут було скасовано в 1842 році.

Російські адміністративно-територіальні нововведення нічого не залишили від полково-сотенного адміністративно-територіального устрою, цього самобутнього витвору українського козацтва. Замість вже усталених органів управління спочатку утворювалися нові органи станового місцевого самоврядування — міські думи в містах, а в селах сільські товариства, які розглядалися одночасно як низова адміністративна й господарська одиниця, що збігалася із земельною громадою.² Пізніше, починаючи з другої половини XIX ст., засновувались земські установи як органи самоврядування.

За міською реформою 1870 р. міські думи вже не були органами станового самоврядування, а обиралися всім населенням на чотири роки. Як представницький орган міського самоврядування дума призначала управу на роль виконавчого органу, який очолював обраний думою міський голова. Він, крім того, затверджувався губернатором. Міський голова губернського міста затверджувався міністром внутрішніх справ.³ Виборці не мали права давати гласним (групам, партіям) інструкцій, але багатонаціональний склад міст, ворогуючі групи виборців призвели до

¹Так само. – С.45

²Кулинич П. Право сільської громади на землю в контексті адміністративно-територіальної реформи [Текст] / П. Кулинич // Віче. – 2015. – № 14. – С. 14.

³Голосніченко І. П. Розвиток місцевого самоврядування та його роль в управлінні комунальною власністю [Текст] / І. П. Голосніченко, Д. І. Голосніченко, Р. О. Денчук // Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право / НТУУ "КПІ", Ф-т соціології і права. – К., 2012. – № 1 (13). – С. 130.

міської контрреформи 1892 р. Колегіальне вирішення міських справ нерідко було лише формальністю, а самоврядування перетворювалося у “фікцію”¹

Окрему й досить цікаву сторінку в історії розвитку українського місцевого самоврядування складають спроби, але, на жаль, марні, побудувати його систему в четвертій та п’ятій суверенних і недовготривалих українських державах — Українській Народній Республіці (УНР) та Західно-Українській Народній Республіці (ЗУНР). З проголошенням державної незалежності України в січні 1918 р. місцеве самоврядування було проголошено складовою частиною нового демократичного конституційного ладу. Так само після утворення в листопаді 1918 р. ЗУНР місцеве само врядування посіло гідне місце серед її конституційних органів. Проектом Конституції УНР 1918 р. передбачалося створити систему місцевого самоврядування, яка повинна була складатися з громад, волостей і земель, де єдина безпосередня місцева влада мала належати радам і управам. Спроби збудувати українську модель місцевого самоврядування робили всі незалежні українські уряди (Генеральний Секретаріат, Гетьманат, Директорія), а тому саме з цього часу доцільно робити відлік процесу його українізації. На українських землях, окупованих після першої світової війни Польщею, Румунією й Чехословаччиною, місцеве самоврядування збереглося, але всюди воно було передано під контроль колоніальної адміністрації. До 1939 р. місцеве самоврядування в Східній Галичині було за австрійською системою, на Волині — за моделлю російської земської реформи 1864 р.² На Буковині до 1940 р. панувала румунська система місцевого самоврядування. На Закарпатті в 1920-1938 рр. у межах Чехословаччини була проголошена крайова автономія, яка повинна була гарантувати йому власну систему місцевого самоврядування. Але ця автономія не була втілена в життя. Згодом, після завоювання Карпатської України

1 Камінська Н.В., Бойко Г.В. Еволюція місцевого та регіонального самоврядування в умовах розвитку європейської демократії // Архіви України. – 2014. – №4-5(292-203). – С.80

2 Литвиненко І. Історичні традиції становлення і розвитку місцевого самоврядування в Україні / І. Л. Литвиненко // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. - 2002. - № 1. - С. 45. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Unzap_2002_1_10.pdf

угорськими фашистами, місцеве самоврядування в Закарпатті фактично було зліквідовано.

З кінця 50-х початку 60-х рр. ХХ сторіччя місцеві ради стали розглядатися як органи такої влади, що переростає в комуністичне громадянське самоврядування й тому мають виступати не тільки як органи державної влади, але й місцевого або громадського самоврядування.¹ Однак централізм тоталітарної держави, запроваджений Росією в Українську Радянську Соціалістичну Республіку (шосту українську державу), призвів до того, що питання місцевого життя були повністю підпорядковані великодержавним інтересам СРСР, які блокували будь-які прояви місцевого самоврядування з вираженою українською суттю. Починаючи з 1991 р., в Україні на решті відновлені спроби українізувати всі сфери суспільного життя, включаючи й місцеве самоврядування. Реалізація положень цілої низки законів та підзаконних актів цього періоду, в тому числі й Конституції України, певною мірою дало змогу національній системі місцевого самоврядування розвинути і вдосконалити власну модель, позбавлену німецького, польського, румунського, російського, австрійського чи ще якогось стрижня. Однак розвиток місцевого самоврядування в Україні навіть зараз, на третьому десятковій років суверенності й незалежності, відбувається надто повільно, складно й навіть суперечливо. Пострадянський та посттоталітарний синдроми в зароджуваному громадянському суспільстві генерують явища і процеси, які гальмують розвиток національної системи місцевого самоврядування.² Через це та нерішучість у здійсненні відповідних реформ український ринок державного будівництва продовжують заповнювати різноманітні концепції, моделі, схеми, які популяризуються в різних місцях України в залежності від наявних міжнародних зв'язків того чи іншого регіону або населеного пункту із за рубіжними партнерами. Очевидно, що пошук власної ефективної моделі місцевого самоврядування необхідний, однак не повинен затягуватися чи призвести

¹Пухтинський М. Реформа місцевого самоврядування - це концепція плюс політична воля [Текст] / М. Пухтинський // Віче. – 2008. – №13-14. – С.37.

²Сухорукова А. Шляхи вдосконалення взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих державних організацій [Текст] / А. Сухорукова // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – 2008. – Вип. 14. – С.344.

до такого набору різноманітних моделей, що вже ніяка конституція та закони не зможуть їх упорядкувати, звести до найбільш оптимальної та уніфікованої, яка була б цілком українською за «духом і буквою» і служила інтересам усього народу.¹

¹ Реформування місцевого самоврядування в Україні: механізми забезпечення [Текст] : монографія / Нац. Академія держ. управління при Президенті України, Ін-т проблем держ. управління та місцевого самоврядування, ЛРГО "Агенство муніципального розвитку". – Полтава : АСМІ, 2009. – С.51.

Розділ II. Сучасна система органів місцевого самоврядування

У більшості вітчизняних і зарубіжних сучасних теоретичних праць, як відзначає О.Прієшкіна, які присвячені політичній системі суспільства, місцеве самоврядування або взагалі не передбачається в загальному переліку її інститутів, або його роль у політичній системі обмежується лише інституціоналізацією органів місцевого самоврядування, ідентифікацією їх як «політичних установ», які є «статичним аспектом політичної системи».¹ Саме тому із посиленням інтеграційних тенденцій на Європейському континенті, а також виходячи із сучасної практики в період реформування й будівництва Української держави система місцевого самоврядування в Україні потребує більш детального розгляду.

Важливе значення для характеристики системи органів місцевого самоврядування має визначення поняття «система». У філософській літературі система визначається як упорядкована чисельність взаємопов'язаних елементів, що має структуру та організацію. У державно-правовій науці говориться, що система — категорія більш об'ємна, становить організаційно-структурну будову системи зі стійких компонентів, а також її функціонування, весь діючий механізм.² Отже, коли йдеться про систему органів, то мається на увазі якась цілісна сукупність одиниць, взятих як одне ціле з єдиними завданнями, які детерміновані функціями, покладеними на цю сукупність. Залежно від кількості та якості зв'язків між елементами однопорядкові системи

¹Прієшкіна О.В. Місьцеве самоврядування та політична система України: взаємодія та розвиток / О.В. Прієшкіна // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – С. 165

²Бальцій Ю. Проблемні питання визначення системи місцевого самоврядування / Ю. Бальцій // Юридичний вісник. — 2010. — № 3. — С. 23.

відрізняються між собою. Саме завдяки організаційній структурі можна охарактеризувати систему як сукупність взаємопов'язаних елементів.

Слід зауважити, що у вітчизняній юридичній літературі ще вживається термін «система органів місцевого самоврядування» (наприклад, «система місцевих рад», «система виконавчих комітетів місцевих рад» тощо), що, на нашу думку, є архаїзмом радянської системи влади і не відповідає самій природі місцевого самоврядування¹.

Водночас слід зазначити, що в юридичній літературі поняття «система місцевого самоврядування» розглядається у двох значеннях — як «система місцевого самоврядування взагалі» і як «система місцевого самоврядування конкретного села, селища, міста»².

Такий підхід застосовується з метою розмежування системи місцевого самоврядування в її широкому значенні — як сукупності всіх організаційно-правових форм та інститутів, через які здійснюється в Україні місцеве самоврядування, — та системи місцевого самоврядування в її вузькому значенні — як певного організаційно-правового механізму здійснення місцевого самоврядування в межах окремої адміністративно-територіальної одиниці — села, селища, міста³.

На наш погляд, таке подвійне тлумачення змісту поняття «система місцевого самоврядування» є недоцільним. Більш доречним, в контексті нашої роботи є розуміння терміну «система місцевого самоврядування» як організаційно-правового механізму здійснення місцевого самоврядування в межах окремої самоврядної адміністративно-

1 Муніципальне право України: Підручник / За ред. В.Ф. Погорілка, О.Ф. Фрицького. — К., 2001. — С. 154

2 Кириченко Ю. Система місцевого самоврядування України: теоретичне визначення поняття та основних елементів / Ю. Кириченко // Наше право. — 2010. — № 2 ч. 2. — с. 33

3 Так само — с. 34.

територіальної одиниці — села, селища, міста, — територіальні громади яких виступають самостійними суб'єктами місцевого самоврядування.

Отже, система місцевого самоврядування України можна визначити як закріплену Конституцією та законами України сукупність суб'єктів місцевого самоврядування, що здійснюють основні функції місцевого самоврядування.

Розглядаючи питання системи органів місцевого самоврядування на сучасному етапі розвитку нашої держави вітчизняні дослідники Є. Бородін, Т. Тарасенко відзначають, що прийняття нових законодавчих актів спричинило внесення змін до такого концептуального поняття, як «система місцевого самоврядування», що знайшло відображення у змінах до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», внесених 5 лютого 2015 р. Після доопрацювання до переліку елементів цієї системи віднесено:

- територіальну громаду;
- сільську, селищну, міську раду;
 - сільського, селищного, міського голову;
 - виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
- старосту;
 - районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;
- органи самоорганізації населення¹

Зупинимось тепер більш детально на характеристиці деяких елементів системи форм безпосередньої демократії на місцевому рівні. Так, територіальна громада відповідно до частин 1, 3 ст. 140 Конституції України, а також Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" (ч. 1 ст. 6) є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним

¹Бородін Є.І., Тарасенко Т.М.. Розвиток системи місцевого самоврядування в Україні/Є.І. Бородін, Т.М.Тарасенко// Аспекти публічного управління. – 2015. – №4. – С.58

носієм його функцій і повноважень, тобто найбільш повноважним елементом системи місцевого самоврядування.

Аналізуючи розвиток місцевого самоврядування як передумову організації активної територіальної громади І. Гончаренко зазначає, що одним із недоліком останньої є те, що вона не є цілісним об'єднанням та не має спільних чітко визначених інтересів.¹ Незважаючи на широке коло прав, які закріплені за територіальною громадою, її безпосередня участь у суспільно-політичному житті, контроль за органами місцевого самоврядування обмежуються переважно виборчими функціями: формування виборних органів місцевого самоврядування (сільських, селищних, міських, районних у містах, районних, обласних рад); обрання виборних посадових осіб місцевого самоврядування (сільського, селищного, міського голови). Однак вибори не гарантують повноцінного контролю громади за діяльністю органів та посадових осіб місцевого самоврядування.²

Сільська, селищна, міська рада є органом місцевого самоврядування, який представляє відповідну територіальну громаду та здійснює від імені та в її інтересах функції та повноваження місцевого самоврядування. Виконавчі органи (виконавчий комітет, відділи й управління та інші виконавчі органи галузевої та функціональної компетенції) сільських, селищних, міських рад створюються вказаними радами та є їм підконтрольними та підзвітними.³

¹Гончаренко І.В. Розвиток місцевого самоврядування як передумова організації активної територіально громади/І.В.Гончаренко// ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ НУК. – 2011. –№ 6. – С.126.

² Гончаренко, І.В.Регулювання територіально-економічних процесів [Текст] / І. В. Гончаренко // Тези доповідей Причорноморської регіональної науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу (15-17 квітня 2009р.). — Миколаїв : МДАУ, 2009. — С. 40-43.

Очолює виконавчий орган ради та головує на її засіданнях сільський, селищний, міський голова - посадова особа, яка обирається відповідною територіальною громадою та є підзвітною, підконтрольною і відповідальною перед нею. а також відповідальною перед відповідною радою. На новому етапі розвитку нормативно-правової бази розширення відбулося за рахунок збільшення елементів з категорії посадових осіб місцевого самоврядування. Закріплення поняття «староста» в нормативно-правову базу місцевого самоврядування відбулося шляхом включення до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» додаткової статті 14 з однойменною назвою. У законі визначено, що староста обирається у селах, селищах, визначених за рішенням місцевої ради об'єднаної територіальної громади, за винятком адміністративного центру, на строк повноважень місцевої ради. Законодавчо було закріплено, що «староста є посадовою особою місцевого самоврядування».¹ Положення про старосту має затверджуватися сільською, селищною, міською радою об'єднаної територіальної громади, при цьому у зазначеному документі мають бути відображені права і обов'язки старости, порядок його звітності, інші питання, пов'язані з діяльністю старости. Закон передбачив, що староста є членом виконавчого комітету ради об'єднаної територіальної громади.²

Надзвичайно гострою проблемою для України є рівень професійної кваліфікації службовців органів місцевого самоврядування. На думку Я. Бережницького, «ступінь розвитку територіальних громад

³ Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97 // ВВР України. – 1997. – № 24. – Ст. 2.

¹ Є.І. Бородин, Т.М. Тарасенко. Розвиток системи місцевого самоврядування в Україні/Є.І.Бородин, Т.М. Тарасенко// Аспекти публічного управління. – 2014. – №4. – С.58

² Про добровільне об'єднання територіальних громад : закон України від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.

пов'язаний з наявністю кваліфікованих працівників в органах місцевого самоврядування».¹ Інституційна слабкість місцевого самоврядування в Україні доповнюється також суттєвими прогалинами в кадровому забезпеченні його виконавчих органів, а питанням кадрового забезпечення місцевого самоврядування надається не першорядна увага.²

Суттєвою особливістю місцевого самоврядування є те, що в його системі не діє принцип поділу влади, властивий механізму держави. Натомість існує єдність представницьких і виконавчих органів місцевого самоврядування. Система

місцевого самоврядування на рівні територіальних громад сіл, селищ, міст має функціонувати як так звана "працююча корпорація", яка самостійно приймає відповідні рішення і самостійно їх виконує.

Однією з характерних особливостей системи місцевого самоврядування, здійснюваного на рівні територіальних громад сіл, селищ, міст, є те, що вона має своє продовження як на регіональному рівні, в особі районних, обласних рад-органів місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, так і на мікрорівні (будинків, вулиць, кварталів, мікрорайонів), в особі так званих органів самоорганізації населення - будинкових, вуличних, квартальних комітетів, комітетів мікрорайонів.

Перелічені органи також визначаються як самостійні елементи системи місцевого самоврядування, свого роду її "мікроструктура" (ч. 1 ст. 5 Закону). У містах із районним поділом до системи місцевого самоврядування цих міст відносять також районні в

¹Бережницький Я. В. Правові проблеми служби в органах місцевого самоврядування / Я. В. Бережницький // Науковий вісник Академії муніципального управління. - 2009. - Вип. 2. - С. 45-49.

²Кубай Тарас Євгенович. Актуальні проблеми становлення системи місцевого самоврядування в Україні / Т.Є.Кубай // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2014. – №2. – С.7

містітериторіальнігромади, а такожрайонні в цихмістах ради та їхвиконавчіоргани (ч. 1 ст. 142, п. 8 Розділу XV "Перехідніположення" КонституціїУкраїни, ч. 2 ст. 5, ч. 5 ст. 6 Закону).Особливістю статусу районів у містах є те, що вони не мають конституційного статусу, питання організації управління районами в містах належить до компетенції міських рад. Аналіз наукових праць свідчить про існування сьогодні тенденції до ліквідації районних у містах рад на основі прийняття відповідних рішень міськими радами. Такий процес, на думку Є. Бородіна та Т. Тарасенко, є наслідком поступового обмеження з боку міських рад діяльності органів місцевого самоврядування районів у містах шляхом забирання наданих раніше повноважень.¹

Отже,останні зміни в чинній нормативно-правовій базі із питань місцевого самоврядування закріпили наступне бачення системи місцевого самоврядування в Україні: територіальна громада; сільська, селищна, міська рада; сільський, селищний, міський голова; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; староста; районні та обласні ради; органи самоорганізації населення. Процес децентралізації влади в Україні привів до появи в системі місцевого самоврядування поняття «староста», нового змісту набуло поняття «територіальна громада». На порядку денному розв'язання питання щодо таких елементів, як «районна, обласна рада», «районна у місті рада», поглиблення поняття «територіальна громада» з урахуванням можливості добровільного об'єднання територіальних громад

¹Бородін Є.І, Тарасенко Т.М.. Розвиток системи місцевого самоврядування в Україні/Є.І. Бородін, Т.М. Тарасенко// Аспекти публічного управління. – 2015. – №4. – С. 59.

Розділ III. Перспективи розвитку законодавства у сфері місцевого самоврядування

Розвиток місцевого самоврядування як ефективної і максимально наближеної до людей місцевої влади є одним із визначальних пріоритетів здійснення адміністративної реформи, становлення України як демократичної держави. Без реформування місцевого самоврядування, здійснення процесів децентралізації, деконцентрації, на думку С.Байрак, неможливо подолати негативні процеси в соціально-економічному та культурному розвитку територіальних громад і регіонів, забезпечити суттєве підвищення рівня та якості життя більшої частини громадян України, побудови місцевої влади на засадах демократії.¹

Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (Мінрегіонбуд України) спільно з експертним середовищем, органами місцевого самоврядування та їх профільними асоціаціями було розроблено проект Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.²

Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної влади в Україні (далі – Концепція) була затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. Згідно документа пріоритетними напрямками реформування органів місцевого самоврядування є визначення обґрунтованої територіальної основи для діяльності органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади, здатних забезпечити доступність і належну якість публічних послуг, що надаються такими органами, а також необхідної для цього ресурсної бази; створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень; розмежування повноважень у системі органів

1 Байрак С. О. Місцеве самоврядування як інститут демократичної держави [Текст] / С. О. Байрак // Науковий вісник Волинського національного університету імені Л.Українки. Серія : Міжнародні відносини. – 2010. – № 26. – С. 85.

2 Ворона П. Місцеве самоврядування України в контексті розвитку представницької влади [Текст] : монографія / Петро Ворона ; Вищий навч. закл. Укоопспілки "Полтав. ун-т економіки і торгівлі". – Полтава : ПУЕТ, 2012. – С194.

місцевого самоврядування та органів виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципом субсидіарності; розмежування повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на засадах децентралізації влади; запровадження механізму державного контролю за відповідністю рішень органів місцевого самоврядування та якістю надання населенню публічних послуг Конституції та законам України; максимального залучення населення до прийняття управлінських рішень, сприяння розвитку форм прямого народовладдя; удосконалення механізму координації діяльності місцевих органів виконавчої влади.¹ Водночас, слід відзначити, що окрім законодавчого закріплення основних напрямків та мети реформування в системі місцевого самоврядування, це питання викликає значний інтерес і на науковому рівні. Зокрема, П. Покатаєв зазначає, що метою реформування системи місцевого самоврядування в частині організаційно-економічного механізму його функціонування, є розвиток ініціативності, реалізацію якої підкріплено механізмами державно-приватного партнерства, кооперації, консолідації, співробітництва тощо.² Доктор юридичних наук О. Скрипнюк вказує завдяки забезпеченню та реалізації реформи місцевого самоврядування вирішуються такі важливі цілі як: досягнення належного та ефективного розподілу повноважень між центральною владою та конкретними адміністративно-територіальними одиницями на засадах децентралізації публічного управління та субсидіарності; створення ефективної та стабільної системи функціонування територіальних громад та їх органів, забезпечення прозорості цієї діяльності, мінімізація умов для корупції; створення умов для безпосередньої участі жителів у вирішенні питань місцевого значення; забезпечення організаційної та фінансової самостійності територіальних громад і наближення їх до європейських стандартів; надання більшості адміністративних послуг на рівні конкретних адміністративно-територіальних одиниць; формування дієвих місцевих бюджетів; створення умов, що сприяють сталому розвитку

¹ Руснак Б.А. Місцеве самоврядування в Україні: теорія і практика / Б.А. Руснак // Посібник для депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів]. – Одеса, 2011. – С.381.

²Покатаєв П.С. Організаційно-економічні аспекти сучасного стану місцевого самоврядування в Україні / П.С. Покатаєв, Ю.П. Козаченко // Інвестиції: практика і досвід. – 2014.- №11. – С. 116-120

територіальних громад; створення умов для належного матеріального, фінансового та іншого ресурсного забезпечення виконання завдань і функцій територіальних громад.¹

Важливим при здійсненні реформ у муніципальній сфері, за С. Серьогіним, є дотримання Конституції та законів України, положень Європейської хартії місцевого самоврядування, а також таких принципів: верховенства права; відкритості, прозорості та громадської участі; повсюдності місцевого самоврядування; субсидіарності; доступності публічних послуг; підзвітності та підконтрольності органів і посадових осіб місцевого самоврядування територіальній громаді; підконтрольності органів місцевого самоврядування органам виконавчої влади у питаннях дотримання Конституції та законів України; правової, організаційної та фінансової спроможності місцевого самоврядування; державної підтримки місцевого самоврядування; партнерства між державою та місцевим самоврядуванням; сталого розвитку територій.²

Розглядаючи перспективні напрямки реформування системи місцевого самоврядування в Україні С. Тимовєєв відзначає необхідність врахування досвіду розглянутих країн (як позитивного, так і негативного характеру). Аналізуючи останній, він вбачає перспективи у запровадженні: обов'язковості голосування із зазначенням відповідних санкцій за неучасть та зменшення кількості депутатів, оскільки у прийнятті рішень ставка повинна робитись на якість, а не на кількість(Бельгія); вибори до представницьких органів місцевого самоврядування регіонального рівня за мажоритарною системою з частковою заміною депутатів(Франція); незалежність місцевих бюджетів у поєднанні зі свободою діяльності зі збереженням за державою

¹Скрипнюк О. Теоретичні засади реформування системи місцевого самоврядування в Україні на сучасному етапі / О. Скрипнюк // Юридична Україна. — 2010. — № 1. — С.10.

²Серьогін С.М. Теоретичні засади та основні напрями реформування місцевого самоврядування й децентралізації влади в Україні / С.М. Серьогін, Н.Т. Гончарук // Аспекти публічного управління. - 2015. - №4. - С. 111-120

контролюючої функції (Польща); створення органу загальнодержавного рівня у справах місцевого самоврядування із представників територіальних громад; підтримка органів самоорганізації населення й спонукання людей до вирішення питань місцевого значення; відповідальність за прийняття незаконних рішень, зі діяльність чи бездіяльність, в наслідок якої заподіяно шкоди іншій стороні (Білорусь); фінансова звітність політичних партій для забезпечення реального контролю за їх діяльністю (Грузія).¹ Аналізуючи позитивні наслідки успішних адміністративних реформ у поляків та прибалтів, Т. Андрієвський наголошує на необхідності персональної відповідальності за свою роботу.² має стати одним із перспектив у розвитку регіонів та процвітання нашої держави.

Як засвідчує досвід проведення адміністративно-територіальних реформ в інших країнах, для забезпечення фінансовими ресурсами виконання делегованих повноважень за органами місцевого самоврядування необхідно закріплювати ті джерела, які за своєю природою є загальнонаціональними, однак на рівень сплати яких органи місцевого самоврядування мають істотний вплив. Вказані джерела повинні бути стабільними та добре прогнозованими, а сама фінансова допомога з боку держави повинна реалізовуватись у такій формі, яка б заохочувала місцеві ради ефективно використовувати бюджетні кошти. На відміну від цього, для забезпечення власних повноважень органів місцевого самоврядування необхідно застосовувати фінансові ресурси власної території, які легко адмініструються органами місцевого

¹Тимовєєв С.П. Перспективні напрями використання закордонного досвіду розбудови місцевого самоврядування в Україні / С.П.Тимовєєв // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. - №7.- С. 120-123

²Андрієвський, Т. Децентралізація – запорука процвітання / Т. Андрієвський // Вісник міністерства доходів і зборів України. – 2014. - №36. - С. 46-47

самоврядування. При цьому органам місцевого самоврядування повинні бути надані всі необхідні фінансові інструменти для забезпечення виконання цих повноважень у вигляді місцевих податків, встановлення та регулювання ставок, адміністрування, правового захисту рішень місцевого самоврядування в частині стягнення місцевих податків та зборів¹.

Разом з тим, запровадження вказаних заходів у контексті проведення адміністративно-територіальної реформи повинно супроводжуватись активною державною політикою в основних сферах, якими є бюджетна, податкова, регуляторна і регіональна політика держави.

На сьогоднішній день у сфері бюджетної політики в частині забезпечення регіонів чимало проблем вирішуються на основі Бюджетного кодексу України та Закону України «Про міжбюджетні відносини між районним бюджетом та бюджетами територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань» від 01.07.2004 р. № 1953-ІУ, яким визначаються засади міжбюджетних відносин між районним бюджетом та бюджетами територіальних громад сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань, а також між міським бюджетом міста обласного (республіканського Автономної Республіки Крим) значення, міста Севастополя та бюджетами адміністративно підпорядкованих йому міст, селищ, сіл, крім бюджетів місцевого самоврядування, трансферти до яких визначаються законом про Державний бюджет України на наступний рік. Згідно з цим законом у районному бюджеті можуть передбачатися такі міжбюджетні трансферти: 1) дотація вирівнювання бюджетам місцевого самоврядування; 2) кошти, що передаються до районного бюджету з бюджетів місцевого самоврядування; 3) додаткова дотація на

¹Бондарук Т. Місцеве самоврядування і місцеві фінанси в умовах адміністративного реформування / Т. Бондарук // Актуальні проблеми економіки. — 2011. — № 5. — С. 164

вирівнювання диспропорцій, пов'язаних із нерівномірністю мережі бюджетних установ; 4) інші дотації; 5) субвенції на виконання інвестиційних проектів; 6) інші субвенції. Тоді як у бюджеті місцевого самоврядування цими міжбюджетними трансфертами є: 1) дотація вирівнювання із районного бюджету; 2) кошти, що передаються до районного бюджету; 3) субвенції на утримання об'єктів спільного користування; на ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування; на виконання власних повноважень територіальних громад сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань, інвестиційні субвенції на будівництво або реконструкцію об'єктів спільного користування та інші субвенції. При цьому обсяг дотації вирівнювання з районного бюджету до бюджетів місцевого самоврядування або обсяг коштів, що передаються із бюджетів місцевого самоврядування до районного бюджету, визначається на основі Формули розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів між районним бюджетом та бюджетами сіл, селищ, міст районного значення та їх об'єднань, яка затверджується Кабінетом Міністрів України за погодженням з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету.¹

У частині трансформації бюджетної політики держави адміністративно-територіальна реформа пов'язана з докорінною зміною самої ідеології цієї політики. У зв'язку з чим важливо забезпечити сприйняття бюджету як надбання усіх громадян України та відповідних територіальних громад. З цією метою необхідно приділити увагу таким заходам як: підвищення ролі бюджету як головного інструмента державної економічної політики; повномасштабне впровадження програмно-цільового методу складання і виконання державного та

¹Баклагов Ю. Сучасні проблеми фінансово-економічного підґрунтя місцевого самоврядування в Україні / Ю. Баклагов // Економіка та держава. — 2011. — № 3. — 56.

місцевих бюджетів, виділення бюджетних призначень і використання бюджетних коштів з метою досягнення конкретних результатів; впровадження міжнародних стандартів прозорості бюджетного процесу та звітності про результати виконання бюджету, забезпечення їх доступності для суспільства та інвесторів; збільшення частки прямих соціальних витрат (заробітна плата, пенсії, допомога та інші соціальні виплати) у загальних витратах державного та місцевого бюджетів. Причому, для забезпечення реалізації бюджетної політики, орієнтованої на розвиток територіальних громад, необхідно чітко розмежувати доходи і видатки між державним та місцевими бюджетами, збільшити частку місцевих бюджетів у структурі витрат зведеного бюджету»; запровадити єдині методологічні засади розподілу субвенція капітального характеру між територіями; перейти до практики проведення розрахунку нормативів бюджетної забезпеченості на основі вартісних та якісних стандартів надання суспільних послуг; розширити практику громадського обговорення місцевих бюджетів з метою наближення їх до потреб відповідної територіальної громади.¹

Реформування місцевого самоврядування неможливе також без модернізації служби в органах місцевого самоврядування шляхом прийняття нової редакції Закону України “Про службу в органах місцевого самоврядування”. Його положення спрямовані на визначення правових основ служби в органах місцевого самоврядування, порядку вступу на службу, її проходження та припинення, правового статусу посадових осіб місцевого самоврядування, визначення умов їх оплати праці та соціального забезпечення. Проект містить ряд принципових новел, головними серед яких є: новий поділ посад в органах місцевого самоврядування на групи та підгрупи; вимоги до політичної нейтральності посадових осіб місцевого самоврядування; вимоги щодо

¹ Адміністративно-територіальна реформа в Україні: політико-правові проблеми. — К. : Логос, 2008. — С. 52.

рівня професійної компетентності особи, яка претендує на зайняття посади в органах місцевого самоврядування; порядок проведення конкурсу; новели щодо оплати праці, преміювання та заохочення, а також щодо дисциплінарної та матеріальної відповідальності.¹

Сприяти більш повній реалізації потенціалу місцевого самоврядування, закладеного в чинній Конституції України, має прийняття нової редакції Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”. Законопроект передбачає таке: визначення сфери місцевого самоврядування на основі закріплення в законі того, які саме питання мають місцеве значення, впорядкування співвідношення повноважень рад базового рівня (сіл, селищ, міст), їх виконавчих органів, районних, обласних рад, розмежування повноважень органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади, рад та їх виконавчих органів, посилення персональної відповідальності посадових осіб місцевого самоврядування за законність та результати їх діяльності, створення умов для недопущення корупції.² Важливим організаційним заходом є запровадження в органах місцевого самоврядування системи управління якістю надання муніципальних послуг у відповідності до міжнародних стандартів ISO 9001. ISO 9001 є найбільш відомим у світі стандартом для побудови Системи Менеджменту Якості (СМЯ). На сьогодні цей стандарт використовується більш ніж 750 тисячами організацій в 161 країні світу. СМЯ забезпечує успіх організаціям будь-якого типу завдяки підвищенню ступеня задоволення споживачів та мотивації персоналу.³

1 Бориславська О. Місцеве самоврядування як форма децентралізації та гарантія демократичного та політичного режиму / О. Бориславська // Вісник Львівського університету. – 2011. – Випуск 52. – С. 26.

2 Лисенко О. Трансформація правового статусу органів місцевого самоврядування відповідно до європейських стандартів [Текст] / О. Лисенко // Право України. – 2009. – №4. – С.138.

Удосконалення організації та функціонування місцевого самоврядування в Україні вимагає певного коригування засадничих положень, визначених Конституцією та законами України. Адже вітчизняна суспільно-політична і соціально-економічна практика досить часто виявляє прогалини і суперечності нормативної моделі. Внаслідок цього не повною мірою реалізується потенціал самоврядування як раціонального засобу участі населення у вирішенні питань місцевого значення. Сприятливою обставиною для розвитку правових засад місцевого самоврядування є можливість синхронізації системного оновлення Конституції України, необхідність якого достатньо чітко усвідомлюється за сучасних умов, та вдосконалення чинного законодавства. Передусім потребує уточнення розуміння територіальної основи місцевого самоврядування. Слід відійти від поселенського підходу до визначення територіальної основи місцевого самоврядування, який ґрунтується на припущенні, що потреби локальних спільнот.

Розглядаючи теоретико-методологічні засади організації місцевого самоврядування в Україні П. Ворона вказує, що реформування місцевого самоврядування передбачає у 2015–2017 роках передбачається уніфікувати і стандартизувати публічні послуги, що надаються населенню органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади, з урахуванням принципів максимальної доступності послуг для споживачів та визначити на законодавчому рівні умови для їх належного фінансування. Також планується провести інституційну реорганізацію органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади на новій територіальній основі та місцеві вибори з урахуванням реформованої системи органів місцевого самоврядування; удосконалити систему планування території громад, вирішити питання забезпечення новостворених громад схемами планування території та генеральними планами.¹

Закінчуючи розгляд питання реформування місцевого самоврядування в Україні на сучасному етапі слід зазначити, що чинний Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», інші законодавчі акти, які визначають повноваження органів місцевого самоврядування та вміщують ряд

¹Зрепін, І. І. Перспективи розвитку системи надання адміністративних послуг органами місцевого самоврядування [Текст] / І. І. Зрепін, І. В. Молчанова, Я. В. Храпунова // Формування ринкових відносин в Україні : Збірник наукових праць. - 2014/2. - № 11. - С. 221-226

суперечностей, не повною мірою врегульовують питання діяльності органів місцевого самоврядування. Зокрема це стосується питань управління комунальною власністю, міжбюджетних відносин, різних форм безпосередньої участі громадян у виконанні завдань та функцій місцевого самоврядування, взаємовідносин органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб з відповідними органами державної влади та їх посадовими особами, а також форм взаємодії територіальних громад. Саме на ліквідацію вище згаданих прогалин спрямована реформаторська діяльність у сфері органів місцевого самоврядування. Кінцевим результатом якої, за Т. Коломоєць, має стати поліпшення життя українських громадян, побудова сучасної, ефективної, конкурентоспроможної держави.¹

¹ Ворона П. В. Теоретико-методологічні засади організації місцевого самоврядування в Україні [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.04 "Місьцеве самоврядування" / Петро Васильович Ворона ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К., 2013. – С.17.

¹ Коломоєць Т. Органи місцевого самоврядування як особливий різновид колективних суб'єктів адміністративного права [Текст] / Т. Коломоєць, П. Лютиков // Право України. – 2012. – № 6. – С. 218.

Висновки

Підсумовуючи вищевикладене, автори дійшли висновку, що місцеве самоврядування в нашій країні має глибокі історичні традиції. Проблема виділення основних етапів розвитку місцевого самоврядування в Україні піднімалась різними дослідниками. В цілому, можна погодитись з періодизацією розвитку місцевого самоврядування, запропонована І. Грицяком.

За нею місцеве самоврядування в своєму розвитку пройшла 4 основні етапи: від зародження, в часи додержавницької доби, в часи східних слов'ян, подальшої європеїзації та наступної русифікації і до спроб українізації, які розпочалися у 20-ті рр. ХХ століття та тривають і досі. Зародження і розвиток самоврядування в Україні відзначався багатьма особливостями, зумовленими як політикою правлячих кіл держави, у складі яких перебували українські землі, так і внутрішньо-економічними, соціальними і культурними потребами регіону. Етапи історії розвитку місцевого самоврядування в Україні характеризувалося чергуванням його розквіту і занепаду, або повною заборонаю. В умовах незалежності українців та побудови правової держави з розподілом влади спостерігається активізація місцевого самоврядування як інституту та процесу.

На сьогодні вироблено основні інститути системи місцевого самоврядування. Можна дискутувати про ступінь успішності цього процесу, але, безсумнівно, що це був великий і прогресивний крок для молодій Українській держави, враховуючи її попередні десятиліття практично бездержавного існування. Загалом систему місцевого самоврядування можна визначити як сукупність суб'єктів і форм здійснення місцевого самоврядування, через які населення територіальної громади реалізує надані їй функції і повноваження.

5 лютого 2015 року в основний закон з питань муніципального будівництва – «Про місцеве самоврядування в Україні» було внесено зміни, зокрема до переліку елементів місцевого самоврядування було віднесено: територіальну громаду;

- сільську, селищну, міську раду;
 - сільського, селищного, міського голову;
 - виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
- старосту;
 - районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси

територіальних громад сіл, селищ, міст;
- органи самоорганізації населення.
- Таким чином, відбулося розширення категорія посадові особи, органів місцевого самоврядування за рахунок закріплення поняття «староста».

Повноваження місцевого самоврядування можуть реалізуватися безпосередньо населенням територіальної громади, оскільки вона виступає первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень і може самостійно вирішувати будь-яке питання місцевого значення, віднесене законодавством до відання місцевого самоврядування. Деякі питання можуть вирішуватися тільки безпосередньо населенням відповідної громади, яким належить право обирати представницькі органи місцевого самоврядування і сільського, селищного, міського голову, виражати свою волю на місцевому референдумі, загальних зборах громадян, реалізувати право на місцеві ініціативи, громадські слухання, здійснювати контроль за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування.

Однак більшість повноважень реалізується органами і посадовими особами місцевого самоврядування. Закон "Про місцеве самоврядування в Україні" окремо закріплює повноваження представницьких органів місцевого самоврядування, їх виконавчих органів, посадових осіб місцевого самоврядування, розрізняючи власні й делеговані повноваження.

Наприкінці, на нашу думку, слід зазначити, що незважаючи на те, що система місцевого самоврядування в Україні вже набула певних сталих форм, це не означає недоцільності її подальшого розвитку. Зараз відбувається постійний пошук можливостей підвищити ефективність цієї системи.

Зокрема, дослідники визначають як досить перспективні концепції прямої демократії на місцевому рівні і використання місцевого самоврядування як політичної школи для виховання свідомих громадян з населення України, а також представництво громад в парламенті. На перший план також доцільно винести питання розмежування повноважень між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, фінансування місцевого самоврядування в Україні, оскільки без належно сформованої, налагодженої та законодавчо підкріпленої фінансової бази усі можливості місцевого самоврядування залишаться на папері. Звичайно, це вже питання

законодавців і слід побажати їм обрати єдиний вірний шлях у вирішенні складних проблем українського місцевого самоврядування

Список використаних джерел

1. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: політико-правові проблеми. — К. : Логос, 2008. — 480 с.
2. Андрієвський Т. Децентралізація – запорука процвітання / Т. Андрієвський // Вісник міністерства доходів і зборів України. – 2014. - № 36.
3. Баймуратов М. Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні / М. Баймуратов // Віче. – 2015. – № 12. – С 14–17.
4. Байрак С. О. Місцеве самоврядування як інститут демократичної держави / С. О. Байрак // Науковий вісник Волинського національного університету імені Л. Українки. Серія : Міжнародні відносини. – 2010. – № 26. – С. 83–87..
5. Бальцій Ю. Проблемні питання визначення системи місцевого самоврядування / Ю. Бальцій // Юридичний вісник. — 2010. — № 3. — С. 23.
6. Батанов О. Розвиток конституційного законодавства про статус територіальних громад в Україні: доктринальні та прикладні аспекти / О. Батанов // Віче. – 2015. – № 12. – С. 18–22.
7. Бережницький Я. В. Правові проблеми служби в органах місцевого самоврядування / Я. В. Бережницький // Науковий вісник Академії муніципального управління. - 2009. - Вип. 2. - С. 45-49.
8. Бондарук Т. Місцеве самоврядування і місцеві фінанси в умовах адміністративного реформування / Т. Бондарук // Актуальні проблеми економіки. — 2011. — № 5. — С. 164
9. Борденюк В. І. Деякі аспекти співвідношення місцевого самоврядування держави і громадського суспільства в Україні // Право України. – 2014. – № 12. – С. 9.
10. Бориславська О. Місцеве самоврядування як форма децентралізації та гарантія демократичного та політичного режиму / О. Бориславська // Вісник Львівського університету. – 2011. – Випуск 52. – С. 26–27.
11. Бородін Є. І., Тарасенко Т. М. Розвиток системи місцевого самоврядування в Україні // Аспекти публічного управління. – 2015. –

№4. – С. 55-61.

12. Вишневецький С. Ф. Деякі проблеми теорії функцій органів самоорганізації населення / С. Ф. Вишневецький // Держава і право : зб. наук. праць / Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. – К., 2014. – Вип. 65 : Юридичні і політичні науки. – С. 92–100.
13. Власюк О.С. Шляхом децентралізації: виклики, ризики та пріоритети реформування регіонального розвитку в Україні / О.С. Власюк // Регіональна економіка. - 2015. - №1. - С. 5-18.
14. Ворона П. Місцеве самоврядування України в контексті розвитку представницької влади : монографія / П. Ворона ; Вищий навч. закл. Укоопспілки "Полтав. ун-т економіки і торгівлі". – Полтава : ПУЕТ, 2012. – 342 с.
15. Ворона П. В. Теоретико-методологічні засади організації місцевого самоврядування в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.04 "Місцеве самоврядування" / Петро Васильович Ворона ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К., 2013. – 36 с.
16. Голосніченко І. П. Розвиток місцевого самоврядування та його роль в управлінні комунальною власністю / І. П. Голосніченко, Д. І. Голосніченко, Р. О. Денчук // Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право / НТУУ "КПІ", Ф-т соціології і права. – К., 2012. – № 1 (13). – С. 128–134.
17. Гончаренко, І.В. Регулювання територіально-економічних процесів [Текст] / І. В. Гончаренко // Тези доповідей Причорноморської регіональної науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу (15-17 квітня 2009р.). — Миколаїв : МДАУ, 2009. — С. 40-43
18. Гончаренко І.В. Розвиток місцевого самоврядування як передумова організації активної територіально громади/І.В.Гончаренко// ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ НУК. – 2011. –№ 6. – С.126.
19. Грицяк Ігор Андрійович. Правові та організаційні проблеми реалізації

- повноважень органів місцевого самоврядування : автореферат канд. юридичних наук : 12.00.02. – К., 1993.– 18 с.
20. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21 травня 1997 р. № 280/97 // ВВР України. – 1997. – № 24. – С. 170.
21. Камінська Н. В., Бойко Г. В. Еволюція місцевого та регіонального самоврядування в умовах розвитку європейської демократії // Архіви України. – 2014. – №4-5(292-203). – С.73-83.
22. Кириченко Ю. Система місцевого самоврядування України: теоретичне визначення поняття та основних елементів / Ю. Кириченко // Наше право. — 2010. — № 2 ч. 2. — с. 33
23. Козирєв П. Місцеве самоврядування - найбільший здобуток незалежності України / П. Козирєв // Віче. – 2011. – № 23. – С. 11.
24. Коломоєць Т. Органи місцевого самоврядування як особливий різновид колективних суб'єктів адміністративного права / Т. Коломоєць, П. Лютіков // Право України. – 2012. – № 6. – С. 209–218.
25. Корнієнко М. Місцеве самоврядування: системний аналіз / М. Корнієнко // Право України. – 2013. – № 3-4. – С. 348–355.
26. Кресіна І. Перспективи децентралізації влади у контексті регіональної політики України. Чи йдемо в Європу?/ І. Кресіна, О. Стойко // Публічне право. - 2015. - №2. - С. 12-17.
27. Кубай Тарас Євгенович. Актуальні проблеми становлення системи місцевого самоврядування в Україні/Т.Є.Кубай//Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2014. – №2. – С.7
28. Кулинич П. Право сільської громади на землю в контексті адміністративно-територіальної реформи / П. Кулинич // Віче. – 2015. – № 14. – С. 11–15.
29. Лисенко О. Трансформація правового статусу органів місцевого самоврядування відповідно до європейських стандартів / О. Лисенко // Право України. – 2009. – №4. – С.132–139.
30. Литвиненко І. Історичні традиції становлення і розвитку місцевого самоврядування в Україні / І. Л. Литвиненко // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. - 2002. - № 1. - С. 43-49. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Unzap_2002_1_10.pdf
31. Матвієнко А. С. Правове регулювання реформування територіальної влади в Україні на сучасному етапі / А. С. Матвієнко // Держава і

- право : зб. наук. праць / Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. – К., 2014. – Вип. 65 : Юридичні і політичні науки. – С. 314–321.
- 32.** Муніципальне право України : підручник / за ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. — К. : Юрінком Інтер, 2001. – 352с.
- 33.** Носова В. М. Проблема становлення і розвитку муніципального процесу в Україні / В. М. Носова // Держава і право : збірник наукових праць / Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України. – К., 2010. – Вип. 48 : Юридичні і політичні науки. – С. 204–211.
- 34.** Перебийніс К. В. Адміністративна реформа - шлях до вдосконалення державного управління та місцевого самоврядування / К. В. Перебийніс // Полтавський регіон: на пульсі держави. – 2010. – № 2. – С. 8–12.
- 35.** Покатаєв П.С. Організаційно-економічні аспекти сучасного стану місцевого самоврядування в Україні / П.С. Покатаєв, Ю.П. Козаченко // Інвестиції: практика і досвід. – 2014.- №11. – С. 116-120.
- 36.** Прієшкіна О.В. Місцеве самоврядування та політична система України: взаємодія та розвиток/ О.В. Прієшкіна// Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – С.163-
- 37.** Про добровільне об'єднання територіальних громад : закон України від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII : [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
- 38.** Пухтинський М. Реформа місцевого самоврядування - це концепція плюс політична воля / М. Пухтинський // Віче. – 2008. – №13-14. – С.36
- 39.** Репін І. І. Перспективи розвитку системи надання адміністративних послуг органами місцевого самоврядування / І. І. Репін, І. В. Молчанова, Я. В. Храпунова // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наукових праць. - 2014/2. - № 11.. - С. 221-226
- 40.** Реформування місцевого самоврядування в Україні: механізми забезпечення : монографія / Нац. Академія держ. управління при Президенті України, Ін-т проблем держ. управління та місцевого самоврядування, ЛРГО "Агенство муніципального розвитку". – Полтава : АСМІ, 2009. – 72 с.
- 41.** Руснак Б. А. Місцеве самоврядування в Україні: теорія і практика :

- посібник для депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів / Б. А. Руснак. – Одеса, 2011. – 536 с.
42. Селіванов А. Децентралізація державного управління має за мету інтереси народу / А. Селіванов // *Голос України*. – 2014. – 17 черв.- С.6
43. Сербан Ф. І. Федералізація чи децентралізація. Виклики часу / Ф.І. Сербан // *Юридична наука*. – 2015. - №1. - С. 7-14.
44. Серьогін С.М. Теоретичні засади та основні напрями реформування місцевого самоврядування й децентралізації влади в Україні / С.М. Серьогін, Н.Т. Гончарук // *Аспекти публічного управління*. - 2015. - №4. - С. 111-120.
45. Сидорчук М. Децентралізація влади: чого очікувати вищій освіті?/ М. Сидорчук // *Освіта*. – 2014.- №24/25. - С. 6-7.
46. Скрипнюк О. Теоретичні засади реформування системи місцевого самоврядування в Україні на сучасному етапі / О. Скрипник // *Юридична Україна*. — 2010. — № 1.. — С.10-15
47. Сухорукова А. Шляхи вдосконалення взаємодії органів місцевого самоврядування та місцевих державних організацій / А. Сухорукова // *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. – 2008. – Вип. 14. – С.341–346.
48. Тимовєєв С. П. Перспективні напрями використання закордонного досвіду розбудови місцевого самоврядування в Україні / С. П. Тимовєєв// *Інвестиції: практика та досвід*. – 2015. – №7. – С.120-123.
49. Тужик В. Місцеве самоврядування в Україні: теоретико-правові аспекти/В.Тужик//*Теорія і практика інтелектуальної власності*. – 2009. - №5. – С.66-71.
50. Хорт І. Методологічні проблеми дослідження функцій місцевого самоврядування / І. Хорт // *Віче*. – 2015. – № 12. – С. 27
51. Хуснутдінов О. Місцеве самоврядування : історія та сучасність / О. Хуснутдінов // *Зовнішні справи*. – 2010. – № 3-4. – С. 12–15. – № 5-6. - С. 32-36.

